

Tinggård 1 og 2

Gravhøj med grave fra yngre bronzealder/ældre jernalder og
bopladsspor fra bondestenalder, yngre bronzealder og ældre jernalder

Benita Clemmensen og Niels Terkildsen

Vesthimmerlands Museum

Bygherrerapport

Bygherre: Oudrup Stenleje ApS, nu Dangrus A/S

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Landskabet og kulturhistorien	4
Udgravningsmetode	5
Undersøgelsernes resultater	6
Gravhøjen	6
Hustomterne	10
Faktuelle oplysninger	16
Litteratur	16
Tidstavle	17
Oversigtsplaner	18

Indledning

Oudrup Stenleje ApS stod i begreb med at udvide deres grusgrav i Bjørnstrup og havde fået retten til at indvinde grus på Gårdejer Martin Kr. Jensens arealer ved Tinggård. Da der ligger en del gravhøje i området, og der tidligere er fundet spor af bebyggelse her, foretog Vesthimmerlands Museum en arkæologisk forundersøgelse af det område, der ville blive berørt af grusindvindingen.

Forundersøgelsen skete ved, at overjorden blev taget af og undergrunden blottet i grøfter med en bredde på 2 m, der blev placeret med jævne mellemrum hen over marken. Herved fandtes hustomter fra forskellige perioder af forhistorien. De lå jævnt fordelt på det ni hektar store areal.

En af gravhøjene i området ville blive fjernet ved gennembruddet fra den gamle grusgrav til det nye indvindingsområde. Gravhøjen var ikke fredet, og der havde i mange år været pløjet over den. Dog lå dele af højen beskyttet i et levende hegn, hvilket gav håb om, at der ville være forhistoriske anlæg bevaret i højen.

Der blev derfor foretaget to udgravninger i området vest for Tinggård. Udgravningen af gravhøjen blev kaldt VMÅ 2400 Tinggård 1, mens udgravningen af hustomterne blev kaldt VMÅ 2533 Tinggård 2.

Den arkæologiske undersøgelse af hustomterne blev påbegyndt d. 3. oktober 2005 og afsluttet d. 1. november samme år. I udgravningen deltog stud.mag. Erling Mario Madsen, cand.mag. Anne Louise Wraae Ebbensgaard og mag.art. Niels Terkildsen. Daglig udgravningsleder var mag.art. Benita Clemmensen.

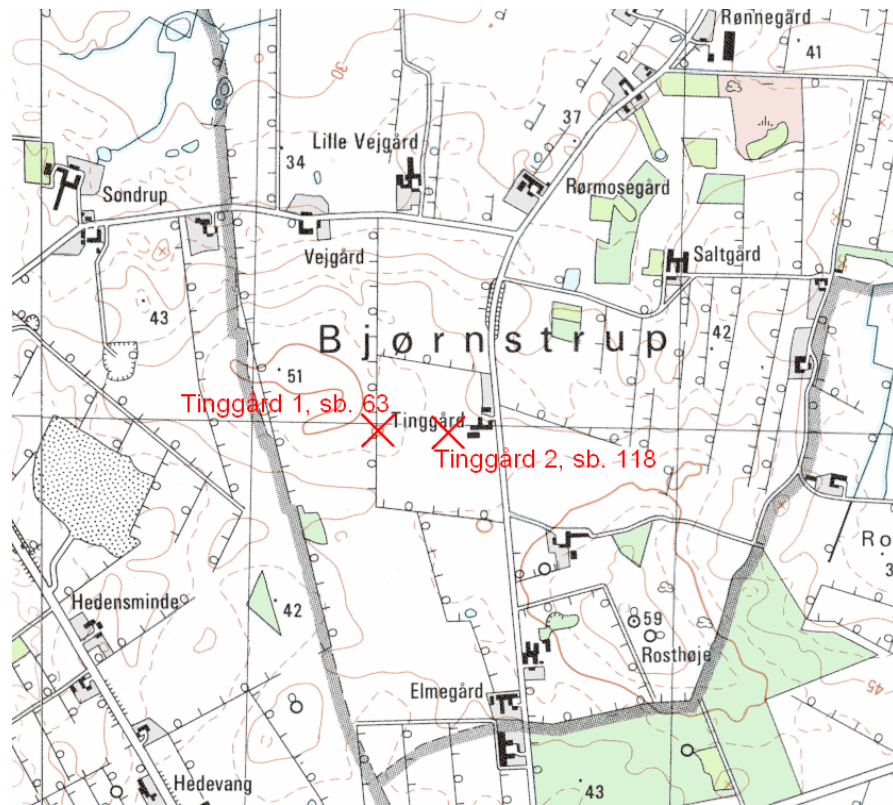
Undersøgelsen af gravhøjen blev påbegyndt d. 9. juni 2006 og afsluttet d. 7. juli samme år. I udgravningen deltog cand.mag. Anne Louise Wraae Ebbensgaard samt for en enkelt dag BA Karen Povlsen og cand.mag. Annie Nørby. Daglig leder var mag.art. Niels Terkildsen.

Bygherre var Oudrup Stenleje ApS. Udgravningen blev finansieret dels af bygherre i henhold til museumslovens § 27 stk. 4 og dels af Kulturarvsstyrelsen (KUAS) i henhold til museumslovens § 27 stk. 6. Lodsejer er Martin Kr. Jensen.

For muldafrømningen, som blev foretaget med gravemaskine samt i mindre grad med rendegraver, stod Oudrup Stenleje ApS og dm Entreprenør ApS.

Landskabet og kulturhistorien

Gravhøjen (sb. 63)¹ og hustomterne (sb. 118) lå ved Bjørnstrup, ca. 8 km nordøst for Aars. For den nøjagtige placering se kortet nedenfor.

Figur 1: Placeringen af udgravningerne Tinggård 1 og Tinggård 2

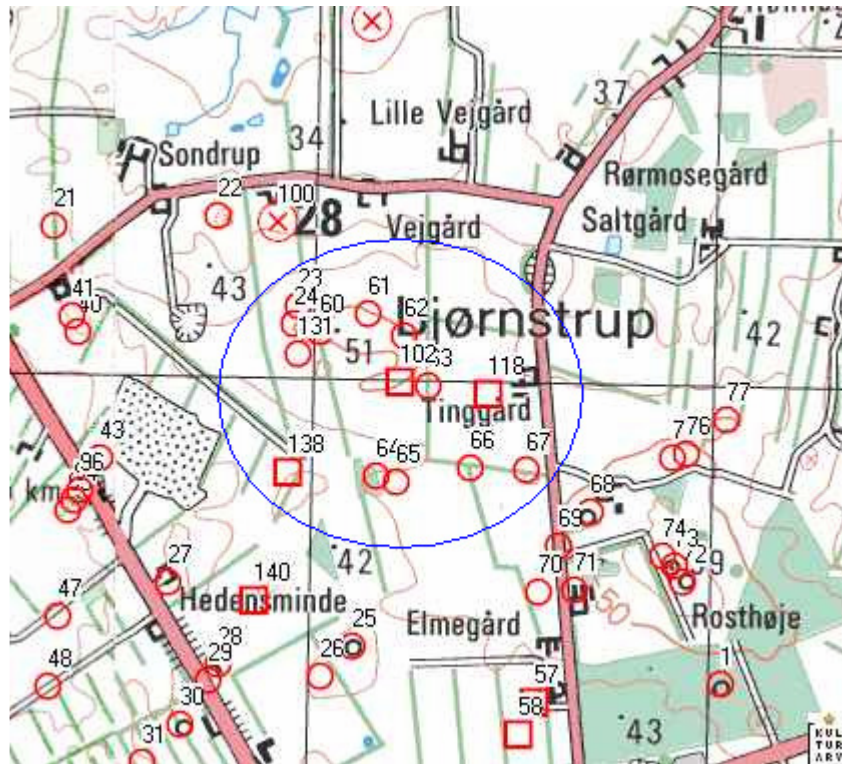
Gravhøjen var anlagt på en naturlig højning i terrænet, der igen lå på et plateau, som udgør toppen af et større bakke­drag. Fra højningen falder terrænet til alle sider. På samme bakke­drag, men længere mod vest, lå seks andre gravhøje (sb. 23, 24, 60, 61, 62 og 131), hvoraf den ene er dateret til midt i ældre bronzealder (ca. 1500-1300 f.Kr.). I det let skrånende terræn mod syd lå yderligere fire gravhøje (sb. 64, 65, 66 og 67). Se figur 2.

Hustomterne lå på det let skrånende terræn på plateauets sydøstlige del.

Umiddelbart vest for gravhøjen er der tidligere fundet bebyggelsesspor i form af resterne af mindst tre huse. Disse er dateret til yngre bronzealder (1000-500 f. Kr.) (sb. 102). Derudover er der fundet bebyggelsesspor på et selvstændigt bakke­drag nær ved mod sydvest (sb. 138) og også lidt længere væk i samme retning (sb. 140).

¹ Sb. numrene henviser til det nationale registreringssystem for fortidsminder. Sb. står for 'Sogne beskrivelse'. Hvert fortidsminde er registreret inden for det sogn, hvor det befinder sig. Alle sognene har et stednummer og stednummeret for Gundersted Sogn, hvor Tinggård ligger, er 12.07.02. Hele betegnelsen for gravhøjen er således stednr. 12.07.02, sb. 63. Der tilføjes hele tiden nye sb. numre. Således er sb. 118 nyt.

På kortet nedenfor er de omtalte høje og bopladsspor indrammet af en blå cirkel. Gravhøje er markerede med røde cirkler, mens bopladsspor er markerede med røde firkanter. De røde cirkler med kryds i er løsfundne genstande. Som det ses på kortet er der især mange gravhøje i området.

Figur 2: Gravhøje og bopladsspor omkring Tinggård

Gravhøjen sb. 63 har tilhørt gruppen af gravhøje på bakkedraget. Gravhøjene er sandsynligvis alle opført i bondestenalderen eller bronzealderen (dvs. inden for tidsrummet mellem år 3500 f.Kr og år 500 f.Kr).

Hustomterne på sb. 118 og de andre bebyggelsesspor viser, at der har boet folk på og omkring plateauet gennem store dele af forhistorien.

Udgravningsmetode

En arkæologisk undersøgelse foregår ved, at man starter med at fjerne muldlaget. I dette tilfælde skete det ved hjælp af en gravemaskine. Når muldlaget er fjernet, er det muligt at se spor efter forhistoriske anlæg. De fremstår som mørke pletter og plamager i den lyse undergrund. Dette er sporene efter de huller, som fortidigens mennesker gravede til f.eks. grave eller stolpehuller. Alle anlæg bliver så indmålt og tegnet i et fast målestoksforhold, som oftest 1:50. Nogle punkter i udgravningen bliver indmålt med GPS, for at man senere kan vide præcis, hvor udgravningen var.

Da hustomterne lå spredt ud over et større areal, blev muldlaget fjernet i seks mindre felter, så husene kunne undersøges nærmere. I en hustomt fra bondestenalderen blev der lavet fosfatundersøgelse. Fosfat er af væsentlig betydning for energistofskiftet i alle levende organismer. Derfor indeholder alt organisk materiale fosfat. Indholdet af fosfat i jorden kan således bruges til at vise, hvor meget organisk materiale, der er formuldet på et bestemt sted gennem tiden. En mødding vil således give større fosfatværdier end en mark. På den måde kan fosfat sætte os på sporet af nogle af de fortidige aktiviteter, der ikke indbefattede huller i jorden.

En fosfatundersøgelse foregår ved, at man systematisk tager små jordprøver med jævne mellemrum hen over den flade, man vil undersøge. I dette tilfælde blev prøverne taget med en meters mellemrum. Bagefter kan man lave en kemisk analyse, der viser hvor meget fosfat, der er i jorden.

For gravhøjens vedkommende gav læhegnet håb om, at der kunne være bevaret højfyld fra dengang højen blev opført. Derfor fik en jordvæg på ca. to meters tykkelse i første omgang lov at stå, hen over hvor vi regnede med at midten af gravhøjen var. På den måde kunne gravhøjens tværsnit iagttages på jordvæggens sider. Efter at jordvæggen var blevet tegnet i målestoksforhold 1:20 og beskrevet, blev den fjernet med rendegraver.

På begge udgravninger blev udvalgte anlæg undersøgt ved at halvdelen af det enkelte anlæg blev bortgravet. Når det er gjort, kan dybden og formen registreres. Disse anlæg blev tegnet i målestoksforhold 1:20, og deres top- og bundniveauer blev registreret.

Undersøgelsesresultater

Dateringer

Dateringerne fra disse to udgravninger er hovedsageligt foretaget ved hjælp af de lerkarskår, som blev fundet. Lerkarskår giver os sjældent et præcist årstal. Princippet i at datere ved hjælp af keramik er på sin vis det samme, som når man kan se forskel på ting, der er lavet i 1970'erne og 1990'erne. Ikke fordi det ældste ser mere slidt ud, men fordi tingene er fremstillet i forskellige tidstypiske designs. Design har skiftet i al den tid, mennesket har fremstillet ting. Efterhånden, som man har fundet en masse genstande fra fortiden, kan man begynde at få en fornemmelse af, hvordan ting er blevet designet til forskellige tider. Og man kan krydschecke med mere absolutte naturvidenskabelige dateringsmetoder som f.eks. Kulstof 14-metoden².

På tidstavlen side 15 er de udgravede huse og grave plottet ind.

Gravhøjen

Det viste sig, at der ikke var grave bevaret i selve gravhøjen. Midten af gravhøjen, hvor den ældste grav oftest befinder sig, har ligget øst for læhegnet, og er derfor blevet pløjet væk. Fordi den ældste grav mangler, kan det ikke siges præcist, hvornår højen er opført. Dog kan det med sikkerhed siges, at opførelsen er sket i bondestenalderen eller bronzealderen (dvs. inden for tidsrummet mellem år 2800 f.Kr og år 500 f.Kr). Højen blev bygget op af tørv

² Kulstof 14-metoden er en dateringsmetode, hvor man måler på kulstofatomerne i organisk materiale. For en nærmere forklaring se. f.eks. Lademanns Leksikon.

hentet fra de omkringliggende marker. Det var en bekostelig affære, for opbygningen af en høj krævede meget tørv, og når tørv var skraldet af et område, ville det vare mange år før, området kunne bruges til dyrkning eller græsning igen. Aftegninger af de enkelte tørveblokke kunne stadig iagttages enkelte steder i den jordvæg, der i første omgang blev stående i udgravningen.

På billedet ses nogle mørke linier. Det er aftegninger af nogle af de tørveblokke, som højen blev opbygget af.

Billede 1: Udsnit af jordvæg under udgravningen af gravhøjen.

Højens fod har været omkranset af en randstenkæde af store sten. Stenene var forsvundet, sandsynligvis i forbindelse med pløjning, men sporene af nogle få af dem kunne endnu ses i undergrunden. Stensporene viser, at gravhøjen har haft en diameter på ca. 19 m.

Grave

Uden for højen blev der fundet tre brandgrave. To af dem lå syd for højen. Der er tale om en type brandgrav, hvor de brændte knogler ikke bliver lagt i en urne, men begravnes direkte i et hul i jorden sammen med rester af ligbålet og evt. gravgaver. De to begravelser her fandt sted i yngre bronzealder eller starten af ældre jernalder (århundrederne omkring 500 f. Kr.).

Billede 2: Tværsnit af den ene af de to brandgrave fra yngre bronzealder eller starten af ældre jernalder.

Nord for højen fandtes en tredje brandgrav. Den var anlagt i en grube med en diameter på næsten 2,5 m. Regnedskyllede sandlag i bunden af gruben viste, at den havde stået åben i en kort periode. Herefter var gruben blevet fyldt op med brændt materiale af forskellig art. Knap 20 cm over bunden, midt i gruben, lå resterne af den døde brændte knogler. Oven på knoglerne var placeret en stor sten. Anlægget kunne dateres til begyndelsen af ældre jernalder (500-250 f.Kr.). Den åbne grube, de mange lag brændt materiale og stenen oven på knoglerne midt i gruben vidner om, at der er foregået komplicerede ritualer i forbindelse med denne begravelse. Hvad de har bestået i, er svært at sige noget om. Anlægget er temmelig specielt, i Vesthimmerland er der kun kendskab til ét lignende anlæg, som er fundet ved en gravhøj på Stenildhøjbakken ved Aars.

Billede 3: Udgravning af den store nedgravning med brandgraven fra ældre jernalder.

Hustomterne

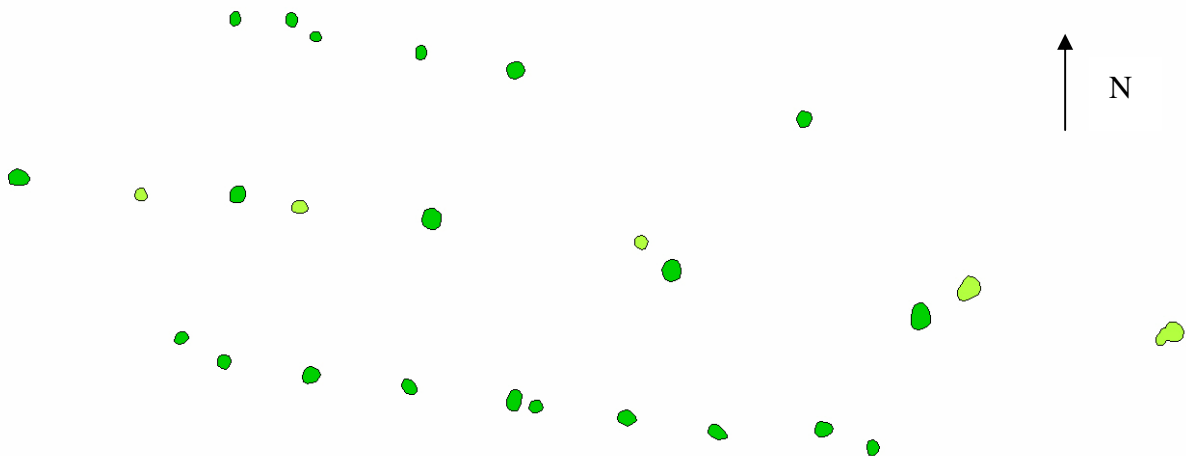
Ved udgravningen blev der fundet otte hustomter. En af dem var fra slutningen af bondestenalderen, seks fra den tidligste del af jernalderen og en fra midten af jernalderen (se tidstavlen side 15). Derudover blev der fundet nogle gruber fra yngre bronzealder samt en mulig grav, som ikke kunne dateres.

Et hus fra slutningen af bondestenalderen.

Bondestenalderen varede i sin helhed fra ca. 3900 f.Kr. til ca. 1800 f.Kr. Vi har at gøre med en periode, der varede omkring 2000 år, og som starter med landbrugets introduktion i Danmark, både i form af jordbrug og dyrehold. I slutningen af bondestenalderen er landbruget for længst veletableret. Man dyrkede fortrinsvist byg (nøgen seksradet byg), men også hvedearter som emmer, enkorn og den nye hvedeart spelt. Folk boede på enkeltgårde rundt omkring i landskabet. En gård kunne bestå af et enkelt hus, omgivet af marker, overdrev og skov.

Huset var konstrueret med en central række af stolper, der bar tagryggen. I de lerklinede vægge stod der stolper, som også bar en del af tagets vægt. Midterstolperne delte husene op i to, og de kaldes derfor toskibede langhuse eller midtsulehuse. De var næsten altid orienteret øst-vest.

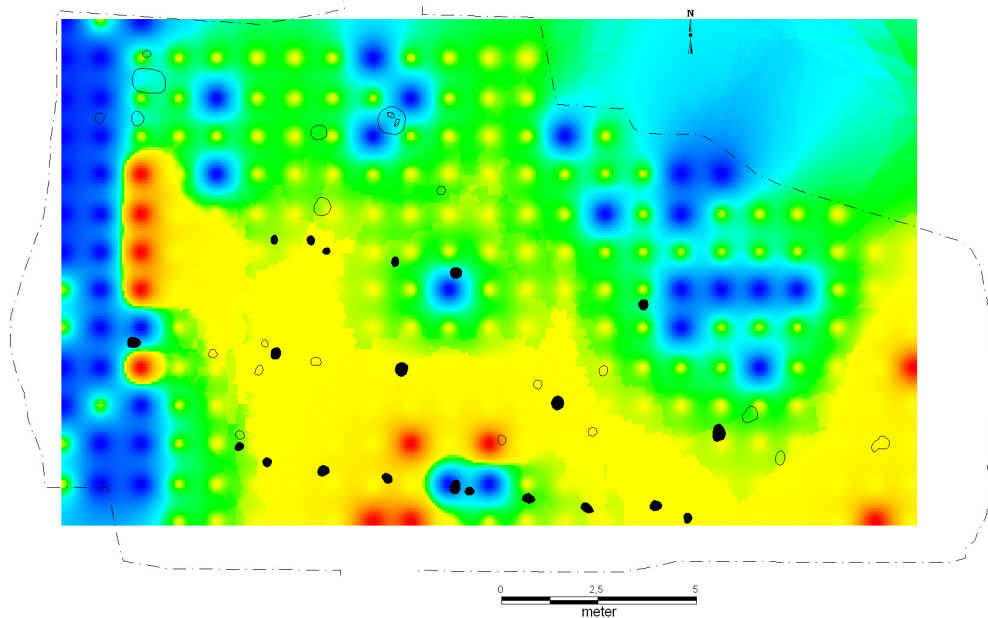
Ud fra de registrerede stolpehuller kan man se, at stenalderhuset ved Tinggård var mindst 15,5 m langt og ca. 6 m bredt. Det har således haft et areal på mindst 93 m².

Figur 3: Tegning af stolpehullerne, der indgik i huset fra slutningen af bondestenalderen. De mørkegrønne stolpehuller hører til samme huskonstruktion, mens de lysegrønne stolpehuller hører til et andet hus, der har ligget på samme sted. Det er meget muligt, at de to huse følger lige efter hinanden i tid. Da det første var udtjent, blev et andet opført.

Det var ved dette hus, der blev lavet en fosfatundersøgelse. Som det kan ses på tegningen nedenfor, var der forhøjede fosfatværdier tre steder. Ca. midt på husets sydvæg ses forhøjede fosfatværdier både inden for og uden for huset. Dette viser, at der har været en indgang her. Vest for huset var der også forhøjede værdier. De forhøjede værdier her skal sandsynligvis ses

i sammenhæng med nogle gruber, der fandtes nord for huset. Derudover fandtes der et par forhøjede værdier uden for husets østgavl. Om dette har noget med huset at gøre, er svært at sige.

Figur 4: Figuren viser fosfatindholdet i og omkring midtsulehuset fra slutningen af bondestenalderen. Stolpehullerne, der hører til huset, er markeret med sort. En lav fosfatværdi er blå, værdien stiger med grøn og gul, og de højeste værdier er røde.

Ikke så langt fra huset blev der fundet en grube med potteskår, brændt flint og et stykke af en økse fra samme tid som huset. Et andet stykke af en økse blev fundet i mulden over gruben, og kommer sandsynligvis også herfra.

Stor grube fra yngre bronzealder

I forbindelse med hustomterne blev der bl.a. fundet en stor grube. Den indeholdt oldsager fra flere forskellige tidsperioder. De fleste og yngste af oldsagerne var fra yngre bronzealder (1000-500 f.Kr.). Af det kan man udlede, at det er i denne tidsperiode, at gruben er anlagt. Den var 5,5 m lang, ca. 4 m bred og op til 79 cm dyb. Hvad den oprindeligt har været brugt til, vides ikke. På et tidspunkt er den dog blevet fyldt op med affald. Grunden til, at der er ting fra flere forskellige perioder er, at affald fra beboelse og andre aktiviteter gennem lang tid har ligget rundt omkring på pladsen. Da gruben blev fyldt op, er noget af det gamle affald røget med ned.

I gruben blev bl.a. fundet et flintsegl fra tiden, da det ældste hus stod på pladsen.

Billede 4: Flintseglet fra slutningen af bondestealderen eller starten af bronzealderen. Seglet er fundet i den store grube.

Gruben viser at selvom der ikke er fundet huse fra yngre bronzealder på pladsen, har der foregået aktiviteter i det tidsrum. Disse aktiviteter skal muligvis knyttes til de huse fra yngre bronzealder, der er fundet vest for gravhøjen.

Billederne nedenfor viser to af de oldsager fra yngre bronzealder, som hjalp os med at datere gruben.

Billede 5: Flintkniv fra yngre bronzealder, fundet i den store grube.

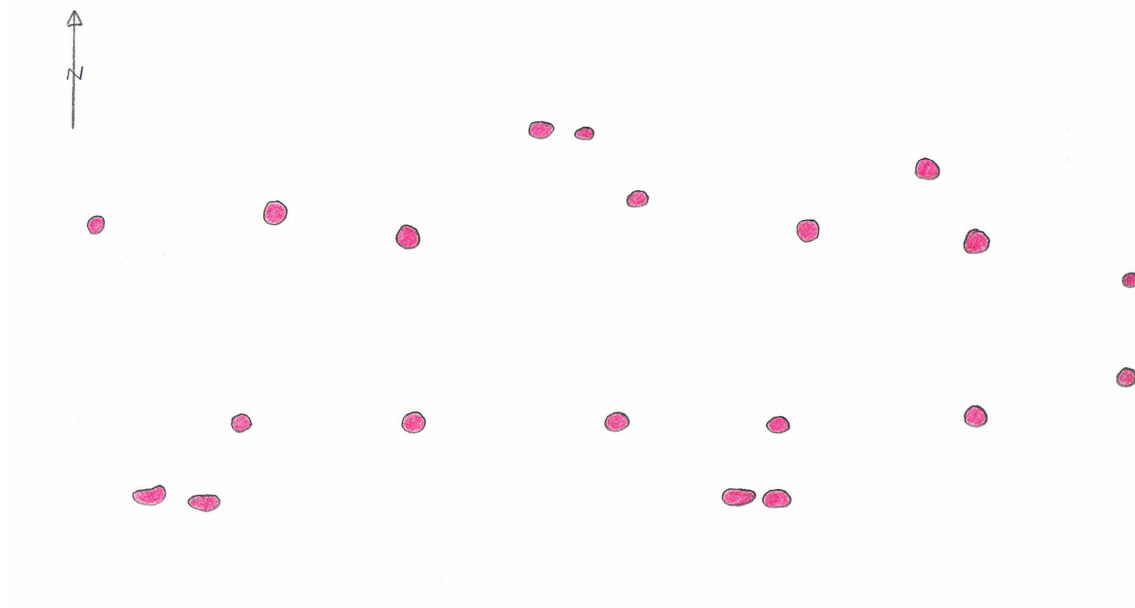
Billede 6: Potteskår fra yngre bronzealder, fundet i den store grube

Huse og grave fra slutningen af bronzealderen og starten af jernalderen

Seks af husene på pladsen er fra den ældste del af jernalderen. Gravene, der blev fundet ved gravhøjen, var fra slutningen af bronzealderen eller starten af jernalderen. Der er tale om århundrederne omkring år 500 f.Kr. og videre op mod Kristi fødsel. På dette tidspunkt er landbruget inde i en forandringsfase. F.eks. ser vi for første gang beviser på gødskning af marker. De vigtigste kornsorter var byg og emmer. Lige som i slutningen af stenalderen var folk typisk bosat på enkeltgårde rundt omkring i landskabet. I de sidste århundreder før Kristi fødsel begynder bebyggelsesmønstret dog at ændre sig, og landsbyer opstår. Det sidste har vi dog endnu ikke set tegn på i området omkring Tinggård.

De seks huse har sandsynligvis afløst hinanden og på den måde indgået i et rotationssystem, hvor man flyttede med jævne mellemrum. Huse bygget af tømmer, som man gjorde på det tidspunkt, kan holde i omkring 30 år. Herefter vil vigtige dele være rådnet, og man vil være nødt til at bygge et nyt hus. Efter at man i 30 år har gået og smidt affald af forskellig art omkring sit hus, er jorden der blevet velgødet. Derfor valgte man tit at bygge det nye hus et andet sted, rive det gamle hus ned og bruge arealet, hvor det havde ligget, til dyrkning. På den måde kan én familie flytte rundt inden for et mindre område gennem århundreder. Hustomterne fra yngre bronzealder, som er fundet vest for gravhøjen, kan tyde på, at denne måde at bruge jorden på er startet i området allerede da.

Lige som i bondestenalderen boede man i langhuse. Tidligt i bronzealderen var man dog begyndt at konstruere langhusene på en lidt anden måde. Taget blev nu båret af to rækker stolper, mens stolperne i væggene primært tjente til at støtte grenskelettet som lerklining var bygget op omkring. Herved bestod husene af et midterskib og to mindre sideskibe, og de kaldes derfor treskibede langhuse. Også disse er øst-vest orienteret. Der har typisk været to indgange, som har været midt i husets langsider, en mod syd og en mod nord. Ud fra stolpehullernes placering kan man se, at husene har været treskibede, og at de var mellem 9 m og 18 m lange.

Figur 5: Tegning af stolpehullerne fra det længste af husene fra starten af jernalderen. Syd og nord for de to rækker af tagbærende stolper i midten ses huller efter vægstolper. Heraf kan man beregne at huset har været ca. 6 m bredt og mindst 18 m langt.

Gravskikken i denne periode indbefattede ligbrænding og efterfølgende begravelse. Dette kunne enten være i en urne eller direkte i et hul i jorden, som det ses for to af gravene ved gravhøjen. Den tredje grav, hvor de brændte knogler er lagt under en sten midt i en stor nedgravning, viser, at gravlægning kunne foregå på meget forskellig vis.

Det var meget almindeligt at begrave de døde i nærheden af en ældre gravhøj, som det er sket her. De gamle høje er altså stadig blevet opfattet som hellige. Måske har man også, via disse begravelser, villet vise sit slægtskab med tidligere brugere af områdets jorder. På den måde kunne man understrege sin ret til jorden.

Et hus fra romersk jernalder

Det sidste hus på pladsen er fra den del af jernalderen, der kaldes romersk jernalder (fra Kristi fødsel til 400 e.Kr.). Det kaldes romersk jernalder, fordi Romerriget omkring Kristi fødsel var ekspanderet så langt nordpå, at man kan se romerske varer og ideer påvirke samfundet heroppe.

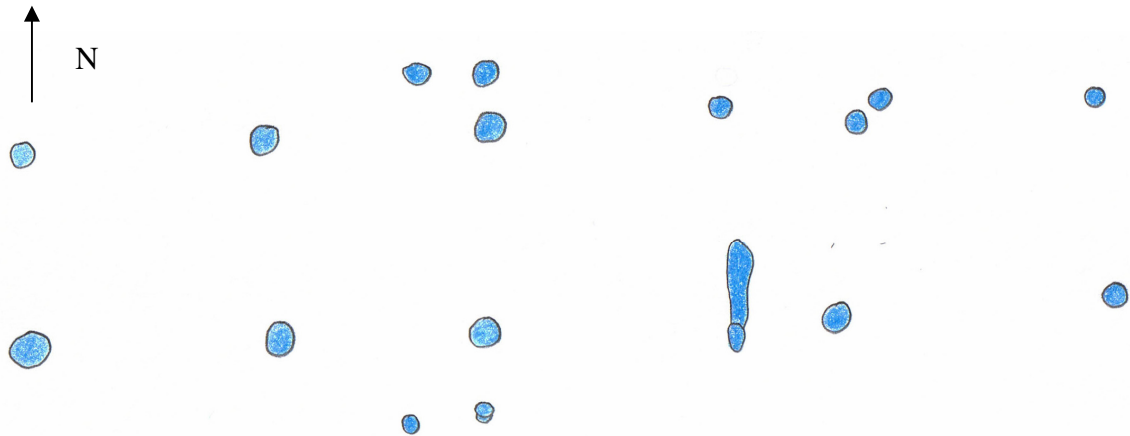
Også i denne periode skete der ændringer i landbruget. Man ophører med at dyrke spelt og emmer, og nøgen seksradet byg skiftes ud med avneklædt seksradet byg. Dertil bliver havre og hør almindelige.

Politisk ser det også ud til, at der sker en markant udvikling. Fra lidt før år 200 e.Kr. begynder man i de store våbenofferfund at se spor efter hærstyrker på op til 1000 mand. At kunne mønstre så mange krigere kræver, at et stort opland har slået sig sammen og dannet en politisk enhed. Sandsynligvis har en så omfattende organisation aldrig før fundet sted i det, der senere skulle blive Danmark.

Der er ikke fundet store våbenofferfund i Vesthimmerland. De fordeler sig i Øst- og Sønderjylland og på øerne, men med et enkelt i Vendsyssel. At våbenofferfundene ikke er

fundet i Vesthimmerland betyder dog ikke, at området og menneskene her ikke har deltaget i den politiske udvikling, som våbenofferfundene er udtryk for.

Huset her var ca. 17,5 m langt, ca. 6 m bredt og har således haft et areal på omkring 105 m². Der ses spor efter både den nordlige og den sydlige indgang i form af huller efter de stolper, der har støttet dørkarmene. Resterne af en mulig skillevæg giver sig til kende som en grøft med spor efter stolper.

Figur 6: Tegning af stolpehullerne, der indgik i huset fra romersk jernalder.

I bunden af et af de to stolpehuller, der har indeholdt de nordlige indgangsstolper, fandtes resterne af et lerkar. Om karret har været helt, da det blev sat ned i stolpehullet, eller det kun er dele af karret, der er kommet herved, er svært at sige. At det blev fundet i bunden af stolpehullet gør det sandsynligt, at det er blevet anbragt der, før stolpen blev sat i hullet. På den måde kan der være tale om et lerkar med fødevarer eller andet, der er blevet ofret i forbindelse med opførelsen af huset. Dette er ikke ualmindeligt i forbindelse med huse fra oldtiden.

Vesthimmerlands Museum den 15. februar 2007

Mag.art. Benita Clemmensen

Mag.art. Niels Terkildsen

Faktuelle oplysninger

Vesthimmerlands Museums j.nr.:	VMÅ 2400 Tinggård 1 VMÅ 2533 Tinggård 2
Sogn, herred, amt:	Gundersted, Slet, Aalborg
Dansk Kulturhistorisk Centralregister:	12.07.02, sb. nr. 63 (VMÅ 2400) og sb. nr. 118 (VMÅ 2533).
Kulturarvsstyrelsens j.nr.:	FOR 2003-2123-0707 (VMÅ 2400) og FOR 2003-2123-0710 (VMÅ 2533)
Bygherre:	Oudrup Stenleje ApS, nu Dangrus A/S, Att: Nicky Christensen, Evaholmvej 24, Hornum, 9600 Aars.
Lodsejer:	Gårdejer Martin Kr. Jensen, Gunderstedvej 11, 9600 Aars.
Samlet areal:	3000 m ²
Muldafrømning:	Oudrup Stenleje ApS dm Entreprenør ApS
Deltagere i udgravningerne:	Cand.mag. Anne Louise Wraae Ebbensgård, stud.mag. Erling Mario Madsen, mag.art. Niels Terkildsen, mag.art. Benita Clemmensen, cand.mag. Annie Nørby og BA Karen Povlsen.

Dokumentationsmaterialet bestående af beretninger, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Vesthimmerlands Museum, Søndergade 44, 9600 Aars.

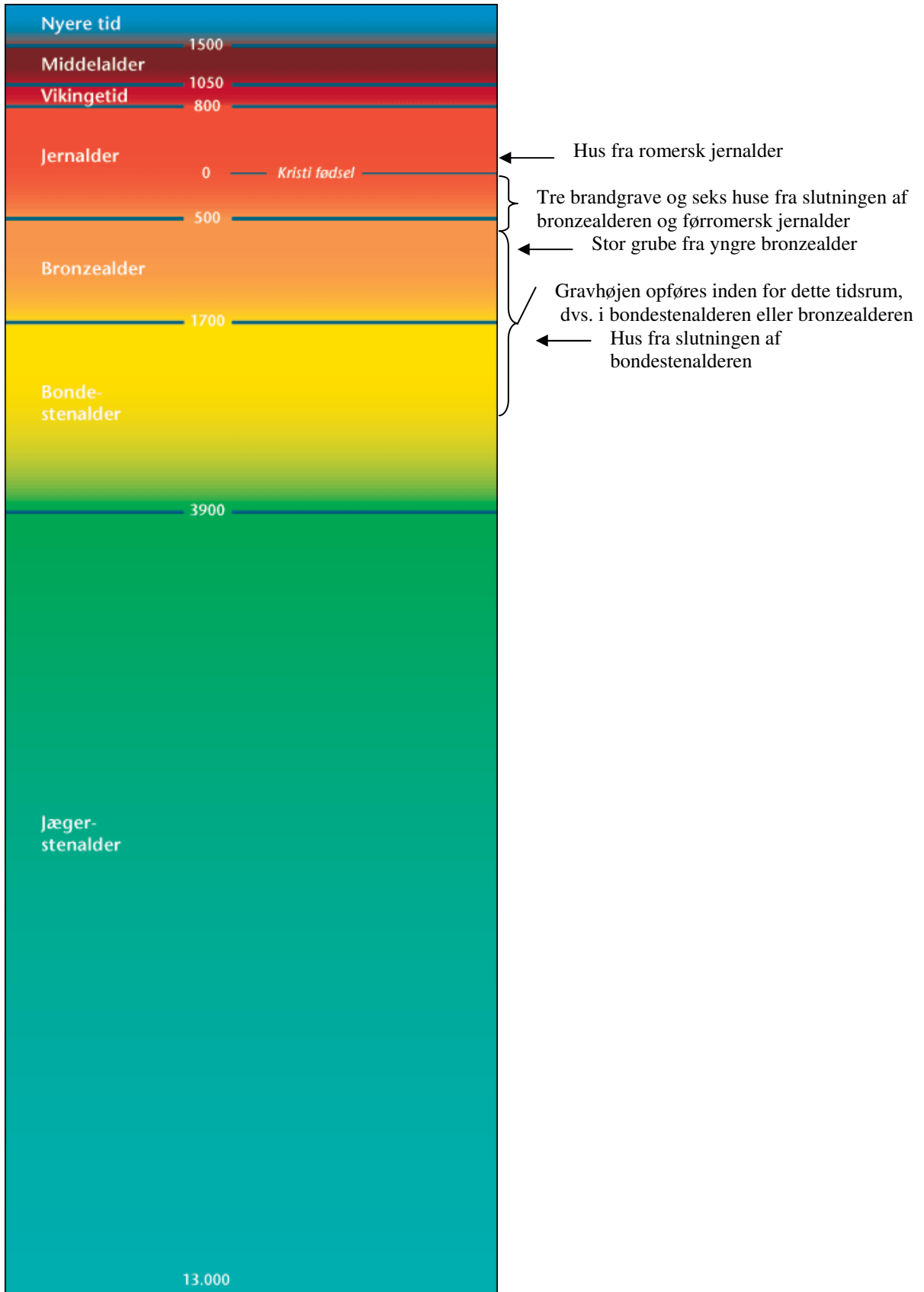
Undersøgelserne er betalt af bygherren og Kulturarvsstyrelsen.

Litteratur

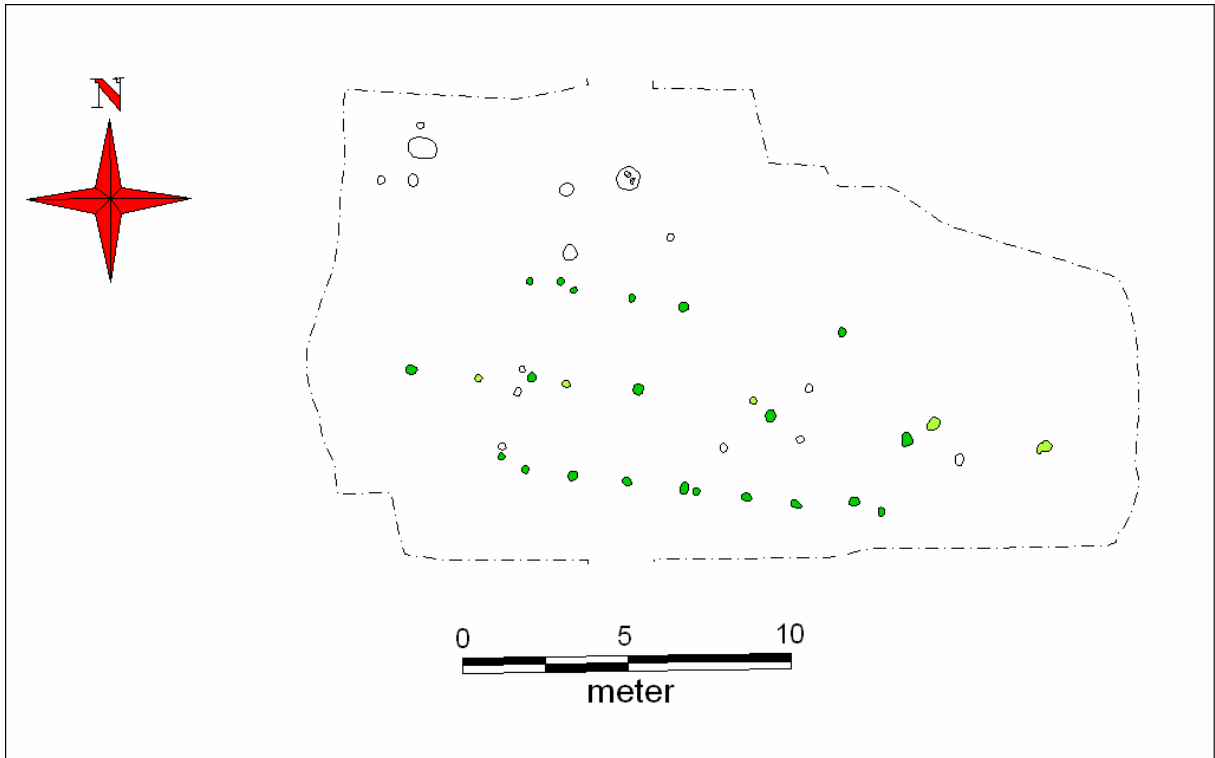
I det følgende foreslås litteratur, hvor det vil være muligt at finde uddybende oplysninger om de nævnte perioder.

Forfatter	Titel	Forlag	Udgivelsesår
Jørgen Jensen	Danmarks Oldtid, bd. 1-4	Gyldendal	2001-2003
Poul-Otto Nielsen	Danmarkshistorien, Stenalderen	Sesam	1981
Jørgen Jensen	Danmarkshistorien, Bronzealderen	Sesam	1979
Lone Hvass	Danmarkshistorien, Jernalderen	Sesam	1980
Torben W. Langer m.fl.	Lademann, bd. 15	Lademann	1985

Tidstavle

OverSIGTSplaner

Figur 7: Oversigtsplan af udgravningen VMÅ 2533 omkring midsulehuset fra slutningen af bondestenalderen. De mørkegrønne stolpehuller hører til samme huskonstruktion, mens de lysegrønne stolpehuller hører til et andet hus, der har ligget på samme sted. Det er meget muligt, at de to huse følger lige efter hinanden i tid. Da det første var udtjent, blev et andet opført.